

**PAŃSTWOWY FUNDUSZ REHABILITACJI
OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH**

**ZAKŁADY AKTYWNOŚCI
ZAWODOWEJ W 2013 R.**

Informacja z badania

- Styczeń 2014 -

INFORMACJE O PROJEKCIE

TEMAT:	<i>Informacja o Zakładach Aktywności Zawodowej</i>
OPERAT:	<i>Wszystkie Zakłady Aktywności Zawodowej prowadzące działalność w 2012 r.</i>
LICZBA UCZESTNIKÓW BADANIA:	<i>58 Zakładów Aktywności Zawodowej</i>
KOMÓRKA REALIZUJĄCA BADANIE:	<i>Wydział Realizacji Programów Dział Analiz i Ewaluacji</i>
ZESPÓŁ:	<i>Maria Morus Katarzyna Księżopolska Grzegorz Żuchowski</i>

SPIS TREŚCI

1. Charakterystyka i metodologia badania	4
2. Podstawowe informacje o zaz	5
2.1. Dynamika tworzenia zaz	5
2.2. Podmioty uczestniczące w badaniu	6
2.3. Forma prawna organizatora	7
2.4. Własność lokalu	7
2.5. Rodzaj i profil działalności	8
3. Finansowanie działalności zaz	10
3.1. Źródła finansowania	10
3.2. Zakładowy Fundusz Aktywności (ZFA)	10
4. Charakterystyka zatrudnienia	13
4.1. Niepełnosprawni pracownicy zaz	13
4.2. Personel zakładu	16
4.3. Zespół programowy	18
5. Elementy rehabilitacji w zaz	19
5.1. Rehabilitacja pracowników niepełnosprawnych w zaz	19
5.2. Formy zajęć rehabilitacyjnych i terapeutycznych prowadzone w zaz	19
6. Elementy aktywizacji zawodowej	20
6.1. Formy pomocy zaz w znalezieniu zatrudnienia poza zakładem	20
6.2. Szkolenia dla niepełnosprawnych pracowników zaz	22
7. Szkolenia personelu zaz	23
7.1. Szkolenia, w których brał udział personel zaz	23
7.2. Potrzeby szkoleniowe	24

1. Charakterystyka i metodologia badania

W 2013 roku Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych przeprowadził badanie ankietowe zakładów aktywności zawodowej. Badaniem objęto wszystkie 67 zakładów aktywności zawodowej, które prowadziły działalność na koniec 31.12.2012 roku.

Narzędziem użytym do przeprowadzenia badania był kwestionariusz ankiety opracowany w Dziale Analiz i Ewaluacji w Wydziale Realizacji Programów. Kwestionariusz ankiety zawierał szereg pytań zarówno zamkniętych jak i otwartych.

Badanie poruszało wiele zagadnień pogrupowanych w kilka bloków tematycznych:

- 1) **Ogólna charakterystyka zakładu** – rodzaj organizatora zaz, informacje o własności budynków, w których prowadzi działalność zaz, profil działalności, rodzaj działalności, itp.
- 2) **Struktura zatrudnienia** – wymiar czasu pracy, rodzaj niepełnosprawności, struktura wykształcenia, wiek, źródła naboru, przyczyny rozwiązywania umowy o pracę, skład zespołu programowego, itp.
- 3) **Rehabilitacja zawodowa i społeczna** – formy prowadzonych zajęć, czas przeznaczony na rehabilitację, rodzaje pomocy udzielanej przez zaz pracownikom niepełnosprawnym w poszukiwaniu zatrudnienia poza zaz, indywidualny plan zatrudnienia, ocena stopnia rehabilitacji zawodowej niepełnosprawnych pracowników zaz, rodzaje szkoleń organizowanych dla pracowników zaz oraz potrzeby w tym zakresie, itp.
- 4) **Finansowanie działalności zaz** – źródła finansowania zaz.
- 5) **Zakładowy Fundusz Aktywności.**

Kwestionariusz ankiety wraz z pismem przewodnim został rozesłany 24.06.2013 r. do wszystkich zakładów aktywności zawodowej prowadzących działalność w 2012 roku drogą mejlową z prośbą o jego wypełnienie i odesłanie na podany adres zwrotny.

Ankietę wypełniło i odesłało 58 zaz.

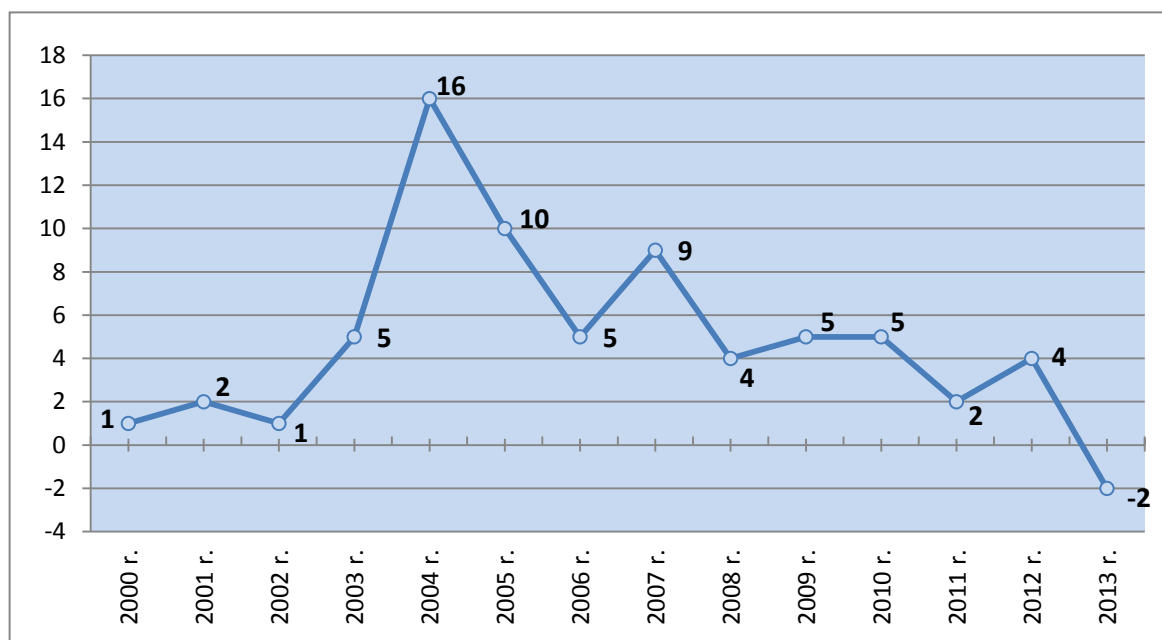
2. Podstawowe informacje o zaz

2.1. Dynamika tworzenia zaz

Pierwszy zakład aktywności zawodowej powstał w drugiej połowie 2000 roku. Do połowy 2013 roku utworzono łącznie 69 tego typu placówek. Najwięcej – 16 zaz zostało utworzonych w 2004 roku.

Na przełomie 2012/2013 r. 3 zaz Fundacji „Nadzieja-Dzieci” z województwa śląskiego zostały połączone w jeden podmiot, co zostało odzwierciedlone w realizowanym badaniu poprzez zmniejszenie badanej populacji z 69 do 67 zaz.¹

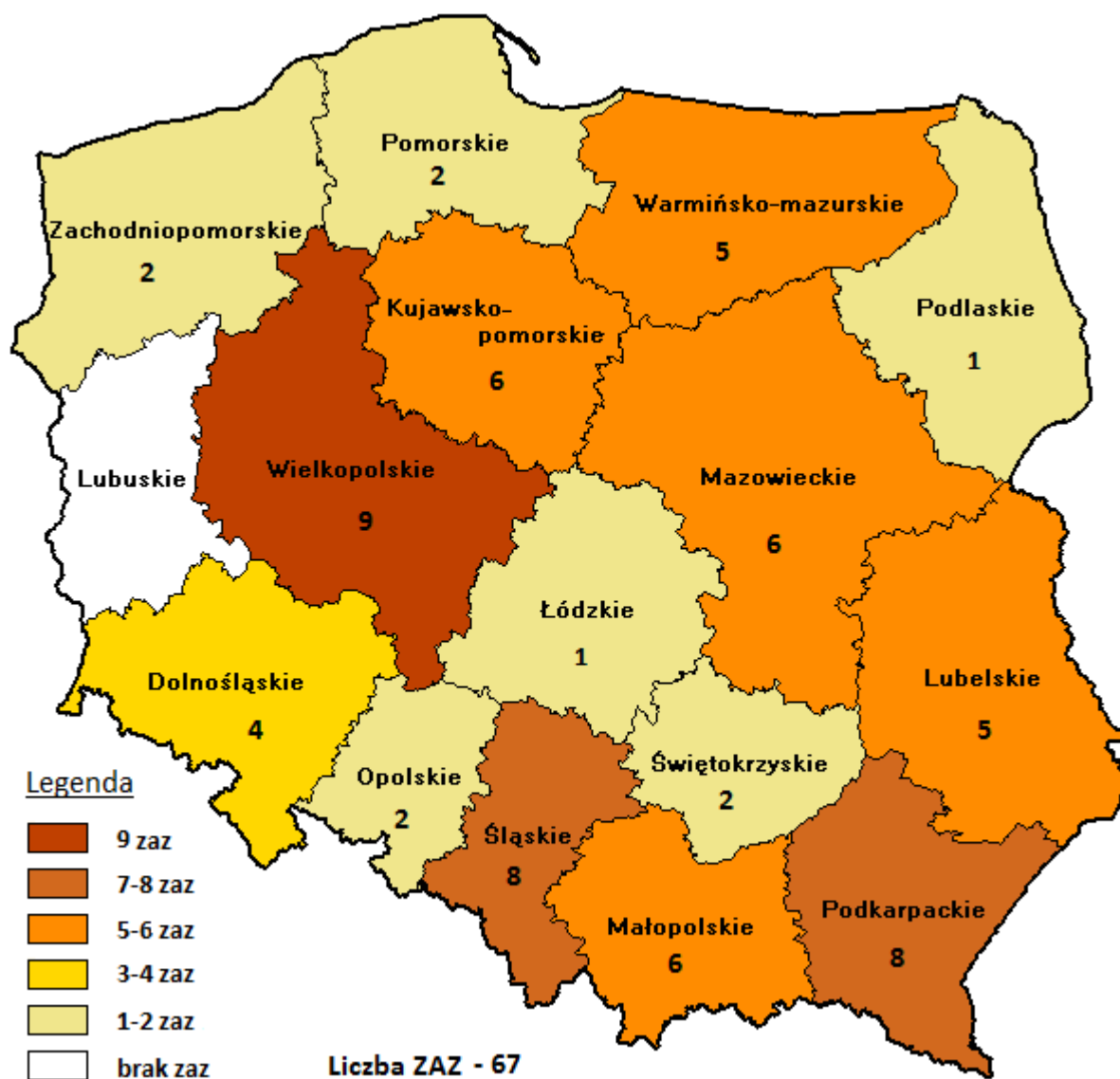
Wykres 1. Tworzenie zakładów aktywności zawodowej w latach 2000 – połowa 2013

Na poniższej mapie przedstawiono rozmieszczenie terytorialne zakładów aktywności zawodowej działających w połowie 2013 r. Najwięcej zaz działa w województwach: wielkopolskim – 9 oraz śląskim i podkarpackim – po 8. W województwie lubuskim nie został utworzony ani jeden zakład.

¹ Informacje o połączeniu się 3 zaz uzyskano w trakcie realizacji badania od organizatora zaz

Mapa 1. Rozmieszczenie terytorialne zaz (stan na połowę 2013 r.)

2.2. Podmioty uczestniczące w badaniu

Operat badania stanowiły wszystkie zakłady aktywności zawodowej (67), prowadzące działalność w 2012 roku. W badaniu wzięło udział 58 zaz.

Tabela 1 przedstawia wykaz zakładów aktywności zawodowej, które uczestniczyły w badaniu, w ujęciu terytorialnym.

Tabela nr 1. Liczba zaz prowadzących działalność w 2012 r. wg województw

Lp.	Województwo	Liczba zaz ogółem	Liczba zaz uczestników badania
1	dolnośląskie	4	4
2	kujawsko-pomorskie	6	6
3	lubelskie	5	4
4	lubuskie	0	0
5	łódzkie	1	1
6	małopolskie	6	4
7	mazowieckie	6	4
8	opolskie	2	1
9	podkarpackie	8	7
10	podlaskie	1	0
11	pomorskie	2	2
12	śląskie	8	7
13	świętokrzyskie	2	2
14	warmińsko-mazurskie	5	5
15	wielkopolskie	9	9
16	zachodniopomorskie	2	2
Razem:		67	58

2.3. Forma prawna organizatora

Założycielem zaz może być gmina, powiat oraz fundacja, stowarzyszenie lub inna organizacja społeczna. Z danych z badania wynika, że najczęściej organizatorem zaz są organizacje pozarządowe (fundacje, stowarzyszenia lub inne organizacje społeczne).

Tabela nr 2. Forma prawna organizatorów zaz

Forma prawna	Liczba zaz	[%]
samorząd powiatu	13	22,4%
samorząd gminy	12	20,7%
organizacja pozarządowa (w tym organizacja wyznaniowa)	33	56,9%
Razem:	58	100,0%

2.4. Własność lokalu

Zdecydowana większość (2/3) lokali użytkowanych przez zaz jest własnością organizatora zaz. Pozostałe lokale to przede wszystkim lokale użyczone przez jednostki samorządu terytorialnego nie będące organizatorem zaz.

Tabela nr 3. Własność lokali, w których zaz prowadzi działalność

Własność lokalu	Ogółem zaz		Liczba zaz wg organizatora:		
	Liczba	[%]	samorząd powiatu	samorząd gminy	organizacja pozarządowa
organizator zaz	43	74,1%	12	10	21
samorząd lokalny nie będący organizatorem	11	19,0%	1	1	9
podmiot prywatny	2	3,4%	0	0	2
inny podmiot	2	3,4%	0	1	1
Razem:	58	100,0%	13	12	33

2.5. Rodzaj i profil działalności

Spośród 58 badanych zaz, 46 prowadzi działalność mieszaną (usługowo-produkcyjną), 9 zakładów usługową, a 3 działalność produkcyjną.

Tabela nr 4. Rodzaj działalności

Rodzaj działalności	Liczba zaz	[%]
produkcyjny	3	5,2%
usługowy	9	15,5%
produkcyjno-usługowy	46	79,3%
Razem:	58	100,0%

Najczęściej profilem działalności badanych zakładów była działalność gastronomiczna w tym catering (40% zaz), usługi związane z zagospodarowaniem terenów zielonych (35% zaz) oraz usługi poligraficzne (29% zaz). Co czwarty zaz prowadził usługi pralnicze, czyszczenie wyrobów włókienniczych, usługi sprzątania i krawieckie.

W analizie profilu produkcji/usług zaz próbowano uchwycić zależność między rodzajem niepełnosprawności pracowników zaz a wykonywaną przez nich pracą (profilem działalności zaz). Z wyników badań wynika, że nie ma kategorię „przydziału” określonych rodzajów niepełnosprawności do profilu działalności zaz.

Pracownicy niepełnosprawni z dysfunkcją narządu ruchu, oprócz pracy w gastronomii najczęściej wykonują usługi poligraficzne, montażowe, krawieckie, rękodzieła artystycznego, a więc prace wymagające dokładności i precyzji.

Pracownicy niepełnosprawni z upośledzeniem umysłowym, podobnie jak pracownicy chorzy psychicznie, najczęściej są zatrudniani w branży gastronomicznej. Zajmują się też zagospodarowaniem terenów zielonych, usługami pralniczymi, czyszczeniem wyrobów włókienniczych, usługami sprzątania i montażu.

Pracownicy ze schorzeniem wzroku oraz z epilepsją najczęściej pracują w branży gastronomicznej. Pracownicy ze schorzeniem słuchu znajdują zatrudnienie w każdej z głównych branż działalności zaz.

Tabela nr 5. Profil działalności zaz

	zaz		Zatrudnieni niepełnosprawni pracownicy wg rodzaju dysfunkcji								
	Liczba	(%) badanych zaz	narząd ruchu	niedowidzący	niewidomi	narządu słuchu	upośledzenie umysłowe	choroba psychiczna	epilepsja	autyzm	całościowe zaburzenie rozwojowe
działalność gastronomiczna w tym catering	23	40	13	12	3	5	22	23	9	1	4
działalność usługowa związana zagospodarowaniem terenów zieleni	20	35	7	7	0	5	18	18	4	1	2
usługi poligraficzne	17	29	16	2	0	5	7	10	3	1	3
usługi pralnicze, czyszczenie wyrobów włókienniczych	15	26	9	5	3	4	11	13	5	1	2
usługi sprzątania	14	24	6	5	0	3	12	12	4	1	2
usługi krawieckie	14	24	10	5	2	5	8	11	5	0	4
produkcja wyrobów stolarskich i ciesielskich	13	22	7	6	1	3	7	8	1	1	0
usługi montażowe	13	22	12	5	5	6	9	10	6	0	1
rękodzieło artystyczne	13	22	9	6	2	2	7	8	3	0	1
usługi intrologatorskie	10	17	7	3	2	4	5	8	3	1	1
usługi rehabilitacyjne	8	14	3	2	4	0	2	4	1	0	0
działalność hotelarska	6	10	4	2	0	1	4	5	2	0	1
produkcja rolno-ogrodnicza	5	9	3	1	1	2	5	4	1	0	1
usługi niszczenia dokumentów	4	7	2	0	0	0	1	3	1	0	0
produkcja drewna opałowego	3	5	1	0	0	1	3	3	0	0	1
recykling	2	3	1	1	0	1	1	2	0	0	0
prowadzenie wypożyczalni sprzętu turystyczno-rehabilitacyjnego	2	3	2	1	1	1	1	1	0	0	1
produkcja odzieży i dodatków do odzieży	1	2	1	1	0	1	1	1	0	0	0
działalność w zakresie pomocy społecznej	1	2	1	0	0	0	1	1	1	1	1

3. Finansowanie działalności zaz

3.1. Źródła finansowania

Zgodnie z art. 29 pkt 3 ustawy² „...działania zakładów aktywności zawodowej są współfinansowane ze środków Funduszu, z zastrzeżeniem art. 68c ust. 2 pkt 1, oraz ze środków samorządu województwa w wysokości co najmniej 10%, z tym że procentowy udział samorządu województwa w kosztach może być zmniejszany, pod warunkiem znalezienia innych źródeł finansowania działania zakładu aktywności zawodowej”.

W 2012 roku koszty działalności 58 badanych zakładów aktywności zawodowej wyniosły 95,7 mln zł. Koszty działalności 1 zaz średnio wyniosły 1 649 797 zł.

Środki PFRON pokrywały 53,6% ogółu kosztów działalności zaz, kolejne 26,8% pochodziły z wpływów z prowadzonej przez zaz działalności gospodarczej, 8% to środki organizatora zaz, natomiast 6,3% to środki samorządu wojewódzkiego.

Niski udział środków samorządu wojewódzkiego może wskazywać, iż znaleziono inne źródła finansowania zaz, zgodnie z art. 29 pkt 3 w/w ustawy.

Tabela nr 6. Źródła finansowania działalności zaz w 2012 r.

Źródła finansowania	Kwota w zł	[%]
środki PFRON	51 270 844	53,6%
środki samorządu województwa	6 000 026	6,3%
środki organizatora zaz	7 652 811	8,0%
wpływy z prowadzonej przez zaz działalności gospodarczej	25 665 342	26,8%
inne	5 099 181	5,3%
Razem:	95 688 204	100,0%

3.2. Zakładowy Fundusz Aktywności (ZFA)

Z danych z badania wynika, że w 2012 roku wpływy na ZFA w 57 zaz wyniosły ponad 5,2 mln zł. Łącznie z kwotą z poprzednich lat, zakłady dysponowały na ZFA środkami w wysokości ponad 11,7 mln zł, co daje średnio na 1 zaz 205,9 tys zł.

Tabela nr 7. Zakładowy Fundusz Aktywności w 2012 r.

Zakładowy Fundusz Aktywności	Kwota w zł	Średnio na 1 zaz (zł)
Stan ZFA na początek roku 2012 roku	6 502 662	114 082
Wpływy ogółem w 2012 roku	5 232 535	91 799
Razem:	11 735 197	205 881

N=57

² Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z późniejszymi zmianami

W Tabeli 8 przedstawiono wydatki z Zakładowego Funduszu Aktywności, które bezpośrednio związane są z niepełnosprawnymi pracownikami zakładu³. W sumie w 2012 roku na w/w cele wydatkowano blisko **5 mln zł**.

Największe środki z ZFA wydatkowano na: *pomoc w zaspokajaniu innych potrzeb socjalnych lub związanych z rehabilitacją społeczną osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności* – ponad **1,4 mln zł** oraz na *rekreację i uczestnictwo osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności w życiu kulturalnym* – ponad **1,1 mln zł**. Ponadto:

622 tys. zł wydatkowano *na usprawnianie i dodatkowe oprzyrządowanie stanowisk pracy, wspomagające samodzielne funkcjonowanie w zakładzie osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności,*

520 tys. zł wydatkowano *na poprawę warunków pracy i rehabilitację osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności.*

³ Wybrane kategorie z Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie zakładów aktywności zawodowej

Tabela nr 8. Wydatki z ZFA na wybrane cele w 2012 r.

N=57

Wybrane wydatki (na podstawie Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie zakładów aktywności zawodowej)	Kwota w zł	Liczba osób	Średnio na 1 pracownika (zł)
- usprawnianie i dodatkowe oprzyrządowanie stanowisk pracy, wspomagające samodzielne funkcjonowanie w zakładzie osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności	622 010	607	1 025
- poprawę warunków pracy i rehabilitację osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności	520 609	X	X
- poprawę warunków socjalnych oraz higieniczno-sanitarnych	155 920	X	X
- zakup sprzętu i wyposażenia pomagającego osobie niepełnosprawnej zaliczonej do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności w samodzielnym życiu i uczestnictwie w życiu społecznym w lokalnym środowisku	157 358	177	889
- pomoc w przygotowaniu osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności do pracy poza zakładem i wyrównaniem ich szans w nowym miejscu pracy	59 654	141	423
- doksztalcanie, przekwalifikowanie i szkolenie osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności	331 616	467	710
- pomoc w przygotowaniu, budowie, remoncie i wyposażeniu indywidualnych i zbiorowych form mieszkalnictwa chronionego dla osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, które nie znajdują oparcia we własnej rodzinie lub które usamodzielniają się	208 289	109	1 911
- rekreację i uczestnictwo osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności w życiu kulturalnym	1 113 483	1 645	677
- pomoc w zaspokajaniu innych potrzeb socjalnych lub związanych z rehabilitacją społeczną osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności	1 442 474	1 034	1 395
- zakup i naprawę indywidualnego sprzętu rehabilitacyjnego, wyrobów medycznych, w tym przedmiotów ortopedycznych oraz środków pomocniczych, urządzeń i narzędzi technicznych niezbędnych w rehabilitacji oraz ułatwiających wykonywanie czynności życiowych osobom niepełnosprawnym zaliczonym do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności	99 997	104	962
- zakup leków i innych niezbędnych środków medycznych dla osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności	156 953	371	423
- wykonywanie przez osoby niebędące pracownikami zakładu usług świadczenia pomocy udzielanej w godzinach pracy osobom niepełnosprawnym zaliczonym do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, w wykonywaniu czynności samoobsługowych lub higieniczno-sanitarnych, niemożliwych lub trudnych do samodzielnego wykonania przez te osoby	9 137	55	166
- wypłatę wynagrodzeń specjalistom niebędącym pracownikami w związku z opracowaniem i realizacją indywidualnych programów rehabilitacji zawodowej i społecznej	73 592	X	X
Razem	4 951 092	X	X

W związku z licznymi brakami danych oraz błędami w wypełnionych ankietach, nie jest możliwe podanie ogólnej kwoty wydatkowanej z Zakładowego Funduszu Aktywności w 2012 roku (w tabeli 8 są tylko wybrane pozycje), a co za tym idzie środków jakie na koniec 2012 roku były na koncie ZFA (brak danych dot. wydatków ogółem z ZFA od 9 zaz, w 5 przypadkach brak danych o stanie ZFA na koniec 2012 roku, w 7 przypadkach błędne wyliczenia stanu ZFA na koniec 2012 roku).

4. Charakterystyka zatrudnienia

W niniejszym raporcie rozumie się:

- przez personel zakładu: pracowników wchodzących w skład personelu kierowniczego, administracyjnego, rehabilitacyjnego i obsługowego (zgodnie z § 2.2.8 Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie zakładów aktywności zawodowej),
- przez niepełnosprawnych pracowników zaz: osoby niepełnosprawne zatrudnione w ZAZ, niebędące personelem zakładu, zaliczone do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności.

4.1. Niepełnosprawni pracownicy zaz

Z danych z badania wynika, że w 58 badanych zakładach były zatrudnione 2.373 osoby niepełnosprawne, to jest średnio 41 osób na jeden zaz. Osoby te zatrudnione były w wymiarze czasu pracy średnio 0,64 etatu.

Tabela nr 9. Pracownicy niepełnosprawni zaz (stan na 30.06.2013 r.)

	Liczba ON	Średnio na 1 zaz
liczba osób	2 373	40
liczba etatów	1 513,9	26

Co trzecia osoba niepełnosprawna zatrudniona w zaz ma wykształcenie gimnazjalne, podstawowe lub niepełne podstawowe. Osoby z wykształceniem zawodowym stanowią 37%. Szczegółowe dane przedstawia Tabela 10.

Tabela nr 10. Wykształcenie niepełnosprawnych pracowników zaz

Wykształcenie	Liczba ON	[%]
wyższe (w tym wyższe zawodowe i licencjat)	124	5,2%
średnie zawodowe (łącznie z policealnym)	381	16,1%
średnie ogólnokształcące	231	9,7%
zasadnicze zawodowe	880	37,1%
gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe	757	31,9%
Razem:	2373	100,0%

Ponad 2/3 zatrudnionych niepełnosprawnych w zaz to osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności.

Z badania wynika, że dominującymi dysfunkcjami wśród niepełnosprawnych pracowników zaz są: choroby psychiczne - 35,5%, upośledzenie umysłowe - 20,1% oraz dysfunkcje narządu ruchu – 18,3%.

Tabela nr 11. Rodzaj dysfunkcji niepełnosprawnych pracowników zaz

Rodzaj dysfunkcji	Osoby ogółem, w tym:		ze stopniem znacznym		ze stopniem umiarkowanym	
	Liczba	[%]	Liczba	[%]	Liczba	[%]
dysfunkcje narządu ruchu	435	18,3%	421	96,8%	14	3,2%
dysfunkcje narządu wzroku	234	9,9%	230	98,3%	4	1,7%
- w tym osoby niewidome	40	-	40	-	-	-
dysfunkcje narządu słuchu	53	2,2%	49	92,5%	4	7,5%
upośledzenie umysłowe	476	20,1%	254	53,4%	222	46,6%
choroba psychiczna	842	35,5%	349	41,4%	493	58,6%
epilepsja	35	1,5%	28	80,0%	7	20,0%
autyzm	26	1,1%	18	69,2%	8	30,8%
całościowe zaburzenie rozwojowe	13	0,5%	13	100,0%	0	0,0%
inne*	259	10,9%	254	98,1%	5	1,9%
Razem:	2 373	100,0%	1 616	68,1%	757	31,9%

* kwestionariusz ankiety nie wymagał wskazania rodzaju dysfunkcji

W zakładach aktywności zawodowej wśród niepełnosprawnych pracowników przeważają osoby w wieku 31-40 lat (36,5% ogółu). Tylko 6 pracowników (0,3%) nie przekroczyło 20 roku życia, natomiast co piąty ma powyżej 50 lat. Szczegółowe dane przedstawia Tabela 12.

Tabela nr 12. Wiek niepełnosprawnych pracowników zaz

Wiek	Liczba ON	[%]
20 lat i mniej	6	0,3%
21-30 lat	524	22,4%
31-40 lat	854	36,5%
41-50 lat	445	19,0%
51 lat i więcej	511	21,8%
Razem:	2340	100,0%

N=57

Ważną kwestią z punktu widzenia realizacji celu jakim jest rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych jest przygotowanie osób niepełnosprawnych do podjęcia pracy na otwartym rynku pracy.

Jak wynika z poniższej tabeli, aż 44% pracowników niepełnosprawnych jest

zatrudnionych w zaz ponad 5 lat. Co czwarta osoba niepełnosprawna jest zatrudniona w zaz od 1 do 3 lat, a co piąta od 3 do 5 lat.

Przy analizie tego zagadnienia należy brać pod uwagę fakt, że niektóre z zaz rozpoczęły swoją działalność niedawno, co ma znaczący wpływ na wyniki.

Tabela nr 13. Okres zatrudnienia niepełnosprawnych pracowników zaz

Przedziały	Liczba ON	[%]
do 1 roku	268	11,3%
od 1 – 3 lat	571	24,1%
od 3 – 5 lat	492	20,7%
powyżej 5 lat	1042	43,9%
Razem:	2373	100,0%

Z danych z badania wynika, że co druga osoba niepełnosprawna zatrudniona w zaz miała wcześniejsze doświadczenie zawodowe.

Tabela nr 14. Doświadczenie zawodowe niepełnosprawnych pracowników zaz

Doświadczenie zawodowe	Liczba ON	[%]
z praktyką zawodową	1135	49,9%
dla których praca w zaz jest pierwszą pracą	1141	50,1%
Razem:	2276	100,0%

N=56

Najwięcej zaz wskazało zgłoszenia indywidualne jako najczęstszy sposób rekrutacji osób niepełnosprawnych do pracy w zaz. Kolejnym miejscem, skąd wiele zakładów rekrutuje osoby niepełnosprawne są warsztaty terapii zajęciowej. W nieco mniejszej skali wykorzystywane są instytucje rynku pracy.

Warto zwrócić uwagę, że 5 zakładów jako jedno z trzech najczęstszych miejsc rekrutacji osób niepełnosprawnych do pracy w zaz, wskazało zakłady otwartego rynku pracy, natomiast trzy zaz - zakłady pracy chronionej.

Tabela nr 15. Rekrutacja osób niepełnosprawnych do pracy w zaz

Wyszczególnienie	Liczba zaz*	[%]
indywidualne zgłoszenia osób niepełnosprawnych	52	89,7%
z warsztatów terapii zajęciowej (wtz)	45	77,6%
z instytucji rynku pracy (wup, pup itp.)	32	55,2%
z domów pomocy społecznej, środowiskowych domów samopomocy (dps, śds)	19	32,8%
z zakładów otwartego rynku pracy	5	8,6%
z zakładów pracy chronionej (zpch)	3	5,2%
z ośrodków wychowawczo rehabilitacyjnych	3	5,2%
inne	2	3,4%

*) Można było wskazać maksymalnie 3 odpowiedzi

Spośród 58 badanych zaz, 46 w pierwszej połowie 2013 roku rozwiązało umowy o pracę łącznie ze 141 niepełnosprawnymi pracownikami. Jednocześnie w tym okresie zatrudniono 161 osób niepełnosprawnych, a więc zatrudnienie w zaz pracowników niepełnosprawnych wzrosło o 20 osób.

Przyczyną rozwiązania stosunku o pracę 38 niepełnosprawnych pracowników z zaz było wygaśnięcie umowy o pracę. Była to jednocześnie najczęstsza przyczyna rozwiązania umowy. Kolejnych 31 niepełnosprawnych pracowników zaz podjęto zatrudnienie w zakładach pracy chronionej i na otwartym rynku pracy, z tego 24 osoby na otwartym rynku pracy. 22 osoby niepełnosprawne rozwiązały umowę o pracę z zaz na własne życzenie bez podania przyczyny. W 13 przypadkach rozwiązanie umowy wynikało z pogorszenia stanu zdrowia lub zgonu.

Tabela nr 16. Powody rozwiązania umowy o pracę w zaz w 2013 r.

Wyszczególnienie	Liczba ON	[%]
wygaśnięcie umowy o pracę	29	20,6%
podjęcie pracy na otwartym rynku	24	17,0%
odejście na własne życzenie bez podania przyczyny	22	15,6%
pogorszenie stanu zdrowia, zgon	20	14,2%
zmiana orzeczenia o stopniu niepełnosprawności	13	9,2%
wygaśnięcie umowy z powodu braku efektów rehabilitacji	9	6,4%
podjęcie pracy w ZPCH	7	5,0%
przejsie na emeryturę, rentę	6	4,3%
przejsie do WTZ	4	2,8%
reorganizacja	3	2,1%
brak możliwości dojazdu do zaz	1	0,7%
na mocy porozumienia stron	1	0,7%
umowa na zastępstwo	1	0,7%
zwolnienie za naruszenie regulaminu, dyscyplinarne	1	0,7%
Razem:	141	100,0%

Na pytanie czy zaz mają wolne miejsca dla osób niepełnosprawnych, 55 zaz odpowiedziało, że mają komplet pracowników. Trzy zakłady odpowiedziały, że takich miejsc mają łącznie 22.

4.2. Personel zakładu

W 58 badanych zakładach w charakterze personelu były zatrudnione 862 osoby na 803,9 etatach. Oznacza to, że średnio na 1 zaz przypada 14,9 pracowników personelu, a na jednego pracownika personelu przypada średnio 2,8 pracowników niepełnosprawnych.

Tabela nr 17. Personel zaz (stan na 30.06.2013 r.)

Zatrudnienie	Liczba personelu	Średnio na 1 zaz
liczba osób	862	14,9
liczba etatów	803,9	13,9

Blisko 45% pracowników personelu to osoby z wykształceniem wyższym. Kolejne 40% personelu miało wykształcenie średnie, przy tym aż 33,3% średnie zawodowe. Wykształcenie zasadnicze zawodowe posiadało 14% personelu zaz. Niespełna 2% pracowników personelu to osoby z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym lub niepełnym podstawowym.

Tabela nr 18. Wykształcenie pracowników personelu zaz

Wykształcenie	Liczba	[%]
wyższe (w tym wyższe zawodowe i licencjat)	385	44,7%
średnie zawodowe (łącznie z policealnym)	287	33,3%
średnie ogólnokształcące	56	6,5%
zasadnicze zawodowe	118	13,7%
gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe	16	1,9%
Razem:	862	100,0%

W poniższej tabeli przedstawiono pracowników personelu, którzy wspomagają proces rehabilitacji zawodowej pracowników niepełnosprawnych.

Z przedstawionych danych wynika, że najczęściej w zaz zatrudniano instruktorów zawodowych. Takie stanowiska istnieją w co drugim zakładzie. 38% badanych zaz zatrudnia psychologa, natomiast 30% doradcę zawodowego. Tylko w jednym zaz zatrudniony był trener pracy oraz instruktor reintegracji zawodowej.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że 6 zaz wśród zatrudnionego personelu nie wskazało ani jednej osoby, wykonującej zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej, o których pytaliśmy w kwestionariuszu (instruktor zawodu, psycholog, doradca zawodowy, instruktor terapii zajęciowej, pracownik socjalny, asystent osoby niepełnosprawnej).

Tabela nr 19. Osoby zatrudnione jako personel zaz (niezależnie od rodzaju umowy o pracę) wykonujące zadania z zakresu rehabilitacji zawodowej

Rodzaje stanowisk	Liczba zaz	Średnio na 1 zaz
instruktor zawodu	29	50,0%
psycholog	22	37,9%
doradca zawodowy	17	29,3%
instruktor terapii zajęciowej	14	24,1%
pracownik socjalny	9	15,5%
asystent osoby niepełnosprawnej	8	13,8%
inne	14	24,1%
<i>rehabilitant</i>	9	15,5%
<i>specjalista marketingu</i>	2	3,4%
<i>trener pracy</i>	1	1,7%
<i>specjalista ds. tworzenia stanowisk pracy ON</i>	1	1,7%
<i>instruktor reintegracji zawodowej</i>	1	1,7%

4.3. Zespół programowy

Zespół programowy jest organem zaz odpowiedzialnym m.in. za opracowanie dla każdego niepełnosprawnego pracownika indywidualnego programu rehabilitacji zawodowej i społecznej. W skład w/w zespołu wchodzi pracownicy personelu. W skład zespołu programowego kierownik zakładu może powołać też specjalistów niebędących pracownikami zakładu.

Według danych z badania, w 27 spośród 58 zaz w skład zespołu programowego wchodzi specjaliści nie będący jego pracownikami. Najczęściej spoza personelu zaz do rady programowej zakładu powoływani byli doradcy zawodowi i psychologowie, rzadziej fizjoterapeuci czy pracownicy socjalni.

Tabela nr 20. Osoby wchodzące w skład zespołu programowego zaz nie będące pracownikami zaz (stan na 30.06.2013 r.)

Wykonywany zawód	Liczba zaz
doradca zawodowy	13
psycholog	12
fizjoterapeuta	5
pracownik socjalny	3
trener pracy	1
pielęgniarka	1
pedagog	1
oligofrenopedagog	1
lekarz medycyny pracy	1
lekarz	1
pracownik BHP	1

5. Elementy rehabilitacji w zaz

5.1. Rehabilitacja pracowników niepełnosprawnych w zaz

Zgodnie z rozporządzeniem⁴ „czas zajęć rehabilitacyjnych osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności wynosi nie mniej niż 60 minut dziennie i może zostać przedłużony do 120 minut dziennie na wniosek personelu rehabilitacyjnego zakładu”.

Z danych z badania wynika, że rehabilitację w wymiarze od 60 do 120 minut dziennie miało 92% pracowników niepełnosprawnych. W rehabilitacji trwającej krócej niż 1 godzina uczestniczyło 7% osób niepełnosprawnych, a pozostałe 1,1% miało dzienny czas rehabilitacji trwający ponad 120 minut (co stoi w sprzeczności z zapisami ustawowymi).

Tabela nr 21. Czas przeznaczony na zajęcia rehabilitacyjne w zaz

	Liczba ON	[%]	Liczba zaz
poniżej 60 minut	153	7,0%	4
od 60 do 120 minut	2016	91,9%	53
powyżej 120 minut	24	1,1%	1
Razem:	2193	100,0%	

N=56

5.2. Formy zajęć rehabilitacyjnych i terapeutycznych prowadzone w zaz

Najczęstszą formą zajęć rehabilitacyjnych prowadzonych w zaz była kinezyterapia oraz masaż leczniczy, którą prowadziło 79% badanych zakładów. Nieco rzadziej w zaz prowadzono fizykoterapię. Wśród zajęć terapeutycznych najczęściej stosowano psychoterapię, która prowadzona była w 47,4% zakładach, arteterapię – 40,4% zaz oraz socjoterapię – 36,8% zaz.

⁴ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 lipca 2012 roku w sprawie zakładów aktywności zawodowej

Tabela nr 22. Zajęcia rehabilitacyjne i terapeutyczne prowadzone w zaz

Rodzaj zajęć	Liczba zaz	[%]
kinezyterapia	45	78,9%
masaż leczniczy	45	78,9%
fizykoterapia	38	66,7%
hydroterapia	13	22,8%
zajęcia na basenie	5	8,8%
psychoterapia	27	47,4%
arteterapia (terapia przez sztukę)	23	40,4%
socjoterapia	21	36,8%
trening kulinarny	11	19,3%
zooterapia (dogoterapia, hipoterapia itp.)	6	10,5%
terapia logopedyczna	5	8,8%

N=57

Ponadto respondenci wpisywali również m.in.: ciepłolecznictwo, magnoterapię, elektrolecznictwo, światłoterapię, biofeedback, zajęcia sportowe, warsztaty terapeutyczne.

6. Elementy aktywizacji zawodowej

6.1. Formy pomocy zaz w znalezieniu zatrudnienia poza zakładem

Z danych z badania wynika, że 98,5% pracowników niepełnosprawnych zaz miało opracowany indywidualny program rehabilitacji zawodowej i społecznej. Indywidualny plan dotyczący zatrudnienia u innego pracodawcy miało 22,8% pracowników.

Tabela nr 23. Ilu niepełnosprawnych pracowników zaz ma opracowany:

	Liczba ON	[%]
indywidualny programy rehabilitacji zawodowej i społecznej?	2 337	98,5%
indywidualny plan dotyczący ich zatrudnienia u innego pracodawcy?	542	22,8%

Oprócz podstawowej formy rehabilitacji zawodowej, jaką jest niewątpliwie praca w zaz, w podmiotach tych pracownicy niepełnosprawni mogli korzystać również z innych form pomocy i nabywać umiejętności niezbędne w znalezieniu zatrudnienia poza zaz.

Poniżej w tabeli przedstawiono formy wsparcia udzielane pracownikom niepełnosprawnym, którzy podejmują starania w znalezieniu zatrudnienia poza zaz.

Do najczęstszych form należy pomoc w pisaniu CV, listu motywacyjnego, pomoc w kompletowaniu dokumentów oraz w szukaniu i wyborze oferty pracy. Rzadziej zaś udzielają pomocy w kontaktach z pracodawcą oraz w znalezieniu i przeprowadzeniu dodatkowego szkolenia specjalistycznego związanego z zatrudnieniem. 40% i więcej zakładów stwierdziło, że nie pomagają swoim niepełnosprawnym pracownikom w rejestracji w urzędzie pracy oraz adaptacji w pierwszym okresie po podjęciu przez nich zatrudnienia poza zakładem.

Tabela nr 24. Formy pomocy udzielanej przez zakład niepełnosprawnym pracownikom:

Rodzaj pomocy	często	rzadko	nigdy
pomocy w pisaniu CV, listu motywacyjnego, itp.	56,0%	38,0%	6,0%
pomocy w kompletowaniu dokumentów niezbędnych do zatrudnienia	50,0%	38,0%	12,0%
pomocy w szukaniu i wyborze oferty pracy	50,0%	32,0%	18,0%
pomocy w nawiązaniu kontaktu z pracodawcą	40,0%	42,0%	18,0%
pomocy w znalezieniu i przeprowadzeniu dodatkowego szkolenia specjalistycznego związanego z zatrudnieniem niepełnosprawnego pracownika na rynku pracy	28,0%	48,0%	24,0%
pomocy w zarejestrowaniu się w urzędzie pracy	26,0%	34,0%	40,0%
pomocy w adaptacji w pierwszym okresie po podjęciu zatrudnienia	20,0%	36,0%	44,0%

N=50

Z badań wynika, że w 51 zakładach byli pracownicy niepełnosprawni, którzy w opinii jego personelu mogliby podjąć pracę poza zakładem. Wskazano, że łącznie 1071 zatrudnionych w zakładach pracowników niepełnosprawnych mogłoby podjąć pracę poza zakładem, co stanowi 45% ogółu (2373 osoby) niepełnosprawnych pracowników zakładów.

Część z tych osób potrzebowałaby odpowiedniego wsparcia na stanowisku pracy. Najczęściej (dla co trzeciego pracownika) takim wsparciem byłby bezpośredni nadzór innego pracownika (asystenta). Podobna liczba potrzebowałaby specjalistycznego przeszkolenia na stanowisku pracy. Dla 17,2% takich osób konieczne byłoby odpowiednie oprzyrządowanie stanowiska pracy.

Tabela nr 25. Niepełnosprawni pracownicy mogący podjąć pracę poza zakładem:

Wymogi pracy	Liczba ON	[%]
samodzielna (bez ograniczeń)	199	18,6%
samodzielna, po uprzednim specjalistycznym przeszkoleniu	337	31,5%
samodzielna po uprzednim, właściwym oprzyrządowaniu technicznym stanowiska pracy	184	17,2%
pod bezpośrednim nadzorem innego pracownika (asystenta)	351	32,8%
Razem:	1071	100,0%

6.2. Szkolenia dla niepełnosprawnych pracowników zaz

Z informacji uzyskanych od badanych podmiotów wynika, że 90% z nich (52 zaz) w 2013 r. organizowało szkolenia dla swoich niepełnosprawnych pracowników.

32 zakłady (55,2% ogółu) organizowały szkolenia związane ze swoim profilem działalności. Najczęściej były to szkolenia gastronomiczne oraz kursy komputerowe i informatyczne.

Tabela nr 26. Szkolenia organizowane przez zaz dot. działalności gospodarczej zakładu

Rodzaj szkolenia	Liczba zaz	[%]
gastronomia	16	27,6%
kursy komputerowe i informatyczne	12	20,7%
obsługa klienta / telepraca	8	13,8%
uprawa, ochrona i pielęgnacja roślin	7	12,1%
kelnerski	6	10,3%
higiena i produkcja żywności	6	10,3%
poligrafia	6	10,3%
bukieciarstwo / dekoratorstwo	6	10,3%
hotelarstwo	5	8,6%
księgowość	5	8,6%
kurs językowy	4	6,9%
kurs elektryczny	3	5,2%
krawiectwo	2	3,4%
kurs z zakresu hodowli bydła i trzody chlewnej	2	3,4%
obsługa wózka jezdniowego	2	3,4%
obsługa wózków widłowych	2	3,4%
tapicerstwo	2	3,4%
masażu	2	3,4%

Ponadto pracownicy niepełnosprawni brali udział w szkoleniach/kursach m.in.: video filmowania, stolarstwa, sprzedawca, kurs robót wykończeniowych, montaż i obsługa pras mimośrodowych, prawo jazdy, obsługa kas fiskalnych, introligatorstwo, prawo zamówień publicznych, obsługa urządzeń ogrodniczych, kurs kosmetyczny, masażu.

Oprócz szkoleń związanych z profilem działalności, zaz organizowały również szkolenia związane z przygotowaniem niepełnosprawnych pracowników do pracy poza zakładem. Takie szkolenia organizowało 85% badanych zaz (49 zakładów).

Najbardziej powszechnym szkoleniem było szkolenie z zakresu poszukiwania pracy, w tym techniki autoprezentacji, analiza własnych predyspozycji zawodowych, pisanie cv i listów motywacyjnych, rozmowy kwalifikacyjne itp. Organizowało je blisko 60% zaz. Innymi często organizowanymi szkoleniami były: szkolenie z zakresu asertywności i komunikacji interpersonalnej, szkolenia komputerowe i informatyczne oraz szkolenia z zakresu obsługi maszyn.

Tabela nr 27. Szkolenia organizowane przez zaz związane z przygotowaniem niepełnosprawnych pracowników do pracy poza zakładem

Rodzaj szkolenia	Liczba zaz	[%]
szkolenia z zakresu poszukiwania pracy, w tym techniki autoprezentacji, analiza własnych predyspozycji zawodowych, pisanie cv i listów motywacyjnych, rozmowy kwalifikacyjne itp.	34	58,6%
szkolenia z zakresu asertywności i komunikacji interpersonalnej	26	44,8%
szkolenia komputerowe i informatyczne	21	36,2%
szkolenia z zakresu obsługi maszyn	20	34,5%
szkolenia specjalistyczne zawodowe	18	31,0%
szkolenia z zakresu prawa (np. obowiązki pracownika na podst. kodeksu pracy, prawa osób niepełnosprawnych w prawodawstwie polskim i unijnym, możliwości dofinansowania dla osób niepełnosprawnych)	18	31,0%
obsługa klienta / telepraca	12	20,7%
kursy językowe	9	15,5%
prowadzenie własnej działalności gospodarczej	8	13,8%

W kategorii inne szkolenia respondenci badania wpisywali m.in.: hotelarstwo, decoupage, carving (dekoracje z owoców i warzyw), aktywne korzystanie z usług PUP, MOPS, PCPR, obsługa kas fiskalnych, warsztaty motywująco-aktywizujące, kurs kucharza małej gastronomii, staże zawodowe, kurs masażu, kosmetyczny, kurs prawa jazdy kategorii D.

7. Szkolenia personelu zaz

7.1. Szkolenia, w których brał udział personel zaz

Z informacji uzyskanych od badanych podmiotów wynika, że w ostatnich 3 latach personel 52 zakładów brał udział w szkoleniach związanych z prowadzeniem zaz/obsługą administracyjną, finansową, itp. W szkoleniach z tego zakresu wzięło udział 1301 pracowników. Najczęściej były to szkolenia:

- bhp,
- przeciwpożarowe,
- prawo pracy,
- ochrona danych osobowych,
- finansowo-księgowo,
- system obsługi i refundacji SODiR,
- zamówienia publiczne,
- rozliczanie podatku VAT,
- biznesplan i strategia marketingowa,

- komunikacja interpersonalna,
- prawne i finansowe aspekty funkcjonowania zaz,
- pozyskiwanie funduszy zewnętrznych,
- zarządzanie,
- pierwsza pomoc,
- nowelizacja ustawy o rehabilitacji i zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,
- Fundusz Aktywności Zawodowej,
- rozliczenia z ZUS,
- dofinansowanie do wynagrodzeń osób niepełnosprawnych,
- kontrola zarządcza,
- tworzenie, zarządzanie i funkcjonowanie zaz.

W podobnym okresie w szkoleniach zawodowych, związanych bezpośrednio z prowadzeniem rehabilitacji ON w zaz wzięło udział 713 pracowników personelu z 39 zaz. Najczęściej szkolenia te były z zakresu:

- tworzenie i realizacja indywidualnych programów rehabilitacji (IPR),
- rehabilitacja zdrowotna,
- sprzedaż i obsługa klienta,
- kursy/szkolenia gastronomiczne,
- szkolenia z zakresu obsługi maszyn i urządzeń,
- doradztwo zawodowe i pośrednictwo pracy,
- komunikacja, motywacja, asertywność,
- kursy/szkolenia pedagogiczne i instruktorskie,
- terapia pedagogiczna,
- szkolenia komputerowe,
- kursy języka migowego.

Tabela nr 28. Szkolenia personelu zaz w ciągu ostatnich 3 lat

Rodzaj szkolenia	Liczba zaz			Liczba personelu zaz uczestników szkolenia
	Tak	Nie	Brak danych	
Szkolenia związane z prowadzeniem zaz/obsługą administracyjną, finansową, itp.	52	5	1	1301
Szkolenia zawodowe, związane bezpośrednio z prowadzeniem rehabilitacji ON w zaz	39	15	4	713

7.2. Potrzeby szkoleniowe

Jedno z ważnych pytań realizowanego badania dotyczyło potrzeb szkoleniowych personelu zakładów aktywności zawodowej. Zakłady, od których uzyskano odpowiedzi informowały o potrzebach przeszkolenia w najbliższym czasie ok. 1500 pracowników personelu, z czego 2/3 dotyczy szkoleń zawodowych, związanych

bezpośrednio z prowadzeniem rehabilitacji ON w zaz, natomiast 1/3 szkoleń dotyczy prowadzenia zaz/obsługi administracyjnej, finansowej, itp.

Wśród tej ostatniej grupy najczęściej wymieniane były szkolenia:

- finansowo-księgowo,
- kadrowo-płacowe,
- wydatkowanie środków ZFA,
- komunikacja interpersonalna,
- ochrona danych osobowych,
- z zakresu prawa pracy,
- podatek VAT,
- kontrola zarządcza,
- prawne i finansowe aspekty funkcjonowania zaz,
- rozliczenie dofinansowania z SODiR,
- pozyskiwanie funduszy zewnętrznych,
- zarządzanie i marketing,
- zarządzanie personelem,
- prawo zamówień publicznych.

W obszarze szkoleń zawodowych, związanych bezpośrednio z prowadzeniem rehabilitacji osób niepełnosprawnych w zaz najczęściej wymieniano:

- tworzenie i realizacja IPR,
- rehabilitacja zdrowotna - fizjoterapia,
- terapia pedagogiczna,
- doradztwo zawodowe i pośrednictwo pracy,
- komunikacja, motywacja, asertywność,
- kursy języka migowego,
- pierwsza pomoc,
- szkolenia trenerów pracy,
- szkolenia komputerowe,
- szkolenia z zakresu pracy socjalnej z osobą niepełnosprawną,
- przygotowanie do pracy z osobami niepełnosprawnymi,
- szkolenia dla instruktorów zawodu związane z działalnością zakładu.

Tabela nr 29. Potrzeby w zakresie szkoleń personelu zaz zgłaszane przez zakłady

Rodzaj szkolenia	Liczba zaz			Liczba personelu zaz
	Tak	Nie	Brak danych	
Szkolenia związane z prowadzeniem zaz/obsługą administracyjną, finansową, itp.	46	3	9	515
Szkolenia zawodowe, związane bezpośrednio z prowadzeniem rehabilitacji ON w zaz	39	7	9	1032